

ARCHIVUM ANATOLICUM (ArAn)	19/1	2025	73-96
----------------------------	------	------	-------

HELLENİSTİK DÖNEMDE BABİL KÜLTÜRÜ

Hilal KUTLU ALANCI¹

Makale Bilgisi

Başvuru: 17 Ocak 2025

Kabul: 30 Nisan 2025

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Info

Received: Jan 17, 2025

Accepted: April 30, 2025

Öz

Bu makalenin temel argümanı, Hellenistik dönemde Babil kültürünün büyük ölçüde aynı kaldığıdır. Dil ve dinin kültürün önemli unsurları olarak dikkate alınmasıyla, Babil kültürünün sürekliliği büyük ölçüde günümüze ulaşan çivi yazısı tabletlerinden anlaşılabilir. Bununla birlikte, Antik Yunanlıların Babil kültürü üzerindeki etkisini, çoğunlukla siyasi çıkarlar için kasıtlı olarak Antik Yunanca kişisel isimler almakla sınırlı olan bazı alanlarda görmek mümkündür. Dolayısıyla, bu etkiyi küçük bir değişiklik olarak düşünmek mümkündür. Konuyu daha iyi anlamak için bu makale üç bölüme ayrılmıştır: Birinci bölüm dil ile ilgilidir, ikinci bölüm dini uygulamalar açısından sürekliliği görmek için dinle ilgilidir ve son olarak üçüncü bölüm Antik Yunanca'nın etkisinin görülebileceği yönlerle değinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Babil, Kültür, Hellenistik, Grek

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı. hilalkutlu@kilis.edu.tr. ORCID: 0000-0003-4094-4498

Babylonian Culture during Hellenistic Period

Abstract

The essential argument of this study is that during the Hellenistic Period, Babylonian culture remained largely unchanged. Considering language and religion as key cultural elements, the continuity of Babylonian culture can be recognized by largely extant clay cuneiform tablets. Moreover, it is not impossible to identify the impression of the Greeks on Babylonian culture in some areas, which are mostly confined to taking personal names in Greek deliberately for political benefits. Therefore, it is possible to consider this influence as a slight change. In order to gain a clear insight into the matter at hand this study has been composed of three parts: the first one engages in language, the second part deals with religion so as to see the continuity in terms of religious practices, and finally the third part touches upon the directions where the influence of Greek can be seen.

Key Words: Babylonian, Culture, Hellenistic, Greek

Giriş

Büyük İskender'in M.Ö. 331'de Pers İmparatorluğu'nu fethetmesi, Antik Yunan ve Eski Yakın Doğu topluluklarını "Hellenistik" adı verilen yeni bir tarihsel döneme sokmuştur.² Batı ve Doğu kültürleri yoğun bir şekilde birbirleriyle karşı karşıya geldi ve Antik Yunan kültürünün Eski Yakın Doğu'ya nüfuz etmesi "Hellenizm" adı verilen yeni bir kültürün ortaya çıkmasına yol açmıştır.³

İskender, fethedilen bölgelere Antik Yunan kültürünü taşımak için yeni şehirler kurma işine girişmişti. Bununla birlikte, bir tanrının önünde diz çökmek gibi yerel gelenekleri yerine getirmeye çalışmış ve bu aşamada ılımlı bir politika izlemek amacıyla belirli sayıda Pers satrapına yetkilerini koruma izni vermişti. Dahası, bu uğurda İskender'in denediği diğer yol da komutanlarını bu kültürleri birbirleriyle tanıştırmak için Perslerle evlenmeye zorlamak olmuştur.⁴

Antik Yunanlılar, fetih sakinleriyle birlikte bu yeni kültürün bir parçası olmaya istekli miydi? Bu durumda, yeni kurulan şehirlerin diğer

² L. de Blois ve R. J. van der Spek, *An Introduction to the Ancient World*, 2nd ed., (Routledge, Oxon, 2008), 119.

³ T. Boiy, *Late Achaemenid and Hellenistic Babylon*, (Peeters Publishers, Leuven, 2004), 288.

⁴ Blois ve Spek, *An Introduction*, 121.

amacı, yerel toplulukların yerel kültürüne katılma arzusu yerine kendi yaşam tarzlarını sürdürmelerine izin vererek bu şehirlerde kendi geleneklerini sürdürmeyi tercih edebilecekleri için Antik Yunanlıları memnun etmek olmalıydı.⁵

İskender'in ölümünün ardından generalleri onun imparatorluğunu birkaç küçük krallığa bölmüşler ve kendi hanedanları tarafından yönetmişlerdir. Batı Asya'nın büyük bölümü M.Ö. 305/304'te Seleukos Nikator yönetimi altındadır. Babilliler, Seleukos İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında Makedonlar, Antik Yunanlılar, Yahudiler ve Suriyeliler arasında bir halk haline gelmişti. Seleukoslar, İskender'in tarzında yeni şehirler kurmayı sürdürmüş, bunun sonucunda Seleukos Nikator, imparatorluğun başkenti olarak belirlenen Dicle üzerinde Seleukia'yı kurmuştur.⁶

Babilliler, M.Ö. 2. binyılda Sümerler ile birlikte Mezopotamya antik kültürünün ideolojik ve sosyal alt yapısının kurucuları olarak kabul edilebilir. Babillilerin Mezopotamya'nın kültürel mirasına yaptığı bu katkıların önemini hafife alamayız, çünkü sadece kendilerinin değil, aynı zamanda Sümerlerden miras alınan birçok kültürel ve dini olguyu da korumuşlardır.⁷ Daha önce M.Ö. 710'da Asur kralı II. Sargon ve M.Ö. 539'da Pers Kralı Büyük Kyros tarafından istila edilen Babil kenti, İskender'i memnuniyetle karşılamışlardır. Bu noktada, R. J. van der Spek şunları söylüyor: "*Babilliler, geleneklerine az çok saygı duyan ancak taç yerine basit bir kumaş parçası, kraliyet cübbesi yerine mini etek ve bir hadımlık işareti olan sakalsız bu yeni kral hakkında muhtemelen karışık duygulara sahipti*".⁸ Hellenistik Dönem koşullarında Babilliler, kültürel anlamda geleneklerini sürdürmeyi başarabildiler mi yoksa Antik Yunan Kültürü'nün etkisi altında mı kaldılar? Eğer etkilendilerse bu ne ölçüde ve hangi yönlerden oldu? Bu sorular bu çalışmanın cevap bulmayı amaçladığı başlıca sorulardır. Bu doğrultuda kültürün iki temel unsuru olan dil ve din bağlamında Babil kültüründe bir süreklilik olup olmadığına değinilecektir.

⁵ R. J. van der Spek, "The Babylonian City", *Hellenism in the East*, (University of California Press, 1987), 58.

⁶ Blois ve Spek, *An Introduction*, 44; A. J. Sachs ve D. J. Wiseman, "A Babylonian King List of the Hellenistic Period", *Iraq* 16, (1954), 205; R. J. van der Spek, "Multi-ethnicity and ethnic segregation in Hellenistic Babylon", *Ethnic Constructs in Antiquity: The Role of Power and Tradition*, (Amsterdam University Press, 2009), 106.

⁷ B. T. Arnold, *Who Were the Babylonians?* Archaeology and Biblical Studies 10. Atlanta: Society of Biblical Literature (Brill, Leiden-Boston, 2004), 9.

⁸ R. J. van der Spek, "The Hellenistic Near East", *The Cambridge Economic History of the Greco-Roman World*, (Cambridge University Press, Cambridge, 2007), 410.

1- Seleukoslar Döneminde Babilce

Seleukos İmparatorluğu'nun Resmi Dillerinden biri olarak Babilce

Antik Yunanca, Büyük İskender'in Güneybatı Asya ve Yakın Doğu'yu fethetmesinden sonra birincil dil haline gelmiş ve İskender'in fethinden önce Yakın Doğu'da devletler arası dil olan Aramice'nin yerini almıştır. Ancak Seleukos İmparatorluğu yerel halkın kendi dillerini kullanmasına izin vermiştir. Bu nedenle, Seleukos İmparatorluğu yönetimi sırasında Aramice ve Akadca'nın bir lehçesi olan Babilce de resmi amaçlar için kullanılmıştır.⁹

Seleukoslar döneminde, Babilce'nin resmi dil olarak kullanımı, resmi amaçlar için kullanılan mektup emirleri ve yasal belgelerde geleneksel Babil imgeleriyle birlikte çivi yazısı bulunan birkaç mühür baskısında görülmektedir. Bu mühürler Tanrı Bēl'e adanmış bir tapınak olan Esagila'da basılmıştır.¹⁰ Babilce'nin resmi dil olarak kullanılmasına dair bir diğer kanıt ise M.Ö. 275'te Uruk'ta I. Antiokhos döneminde Babilli bir yönetici tarafından damgalanan köle satışıyla ilgili bir sözleşmedir. Bu resmi mührün lejand kısmı çivi yazısıdır: *un-qa* NUN(?)-UM-BU-UR *šá* LUGAL, "*kralın? yüzüğü(mührü)*". (BRM 2 10).¹¹ Bu, Seleukoslar'ın Babilli ailelerinden seçilen eğitilmiş memurlar tarafından çivi yazısının kullanımını kendileri açısından uygun gördüklerini göstermektedir. Aynı zamanda Babilce I. Antiokhos döneminde kraliyet bina yazıtlarında da resmi amaçlar için kullanılmıştır.¹²

Hellenistik Dönem'de Babil Metinleri

Hellenistik Babil'de, Babil toplumunun belirli bir kısmı tarafından Antik Yunanca öğrenilmiştir. Bunlar çoğunlukla Babil şehirlerinin üst sınıfına mensup insanlardır.¹³ Yerel dillerini kullanmalarına izin verildiğinde, toplumun büyük bir kısmı normal olarak kendi dillerine bağlı kalıyordu. Bu durumda Babil şehirlerinin kültürlerinin gelişmesini ve güçlendirmesini

⁹ S. Sherwin-White, "Seleucid Babylonia: a case-study for the installation and development of Greek", *Hellenism in the East*, (University of California Press, 1987), 29.

¹⁰ J. G. Dercksen, "The Seal of Bēl: Sealing Practices and Babylonian Religious Motifs in The Seleucid Period", *Akkade is King. A collection of papers by friends and colleagues presented to Aage Westenholz on the occasion of his 70th birthday 15th of May 2009*, PIHANS 118, (Leiden, 2011), 73-74.

¹¹ BRM: Babylonian Records in the Library of J. Pierpont Morgan (New Haven 1917 v.d.). Bu mühürle ilgili olarak ayrıca bkz. L. Timothy Doty, "An Official Seal of the Seleucid Period", *JNES* 38, 1979, s. 195-197.

¹² Sherwin-White, "Seleucid Babylonia", 24-25.

¹³ Blois ve Spek, *An Introduction*, p. 130.

sağlamıştır.¹⁴ Böylece, en azından M.S. 75'e kadar Hellenistik Babil'de çok çeşitli metin türleri çivi yazısıyla yazılmaya devam etmiştir.¹⁵ Bunlar çoğunlukla iki merkezi şehir olan Uruk ve Babil'e aittir; ancak diğer bazı kanıtlar diğer Babilonya şehirlerinden de elde edilebilirdi.¹⁶ Bunlar arasında kronikler, astronomik günlükler, sözleşmeler,¹⁷ bina yazıtları, idari belgeler,¹⁸ kral listeleri, ritüel talimatları, edebi metinler yer alır.¹⁹

• Edebi Metinler

Babililer için Hammurabi Kanunları'nın önsözü, okul müfredatına erken bir dönemde klasik bir eser olarak dahil edilmiştir. Hellenistik Dönemde bu gelenek sürdürülmüştür. Ünlü Gılgamış Destanı'ndan bazı pasajlar, Partlar döneminde (M.Ö.247 – M.S. 224) dahi kopyalanmıştır.²⁰ Yeni Yıl Festivali esnasında okunması gereken Enuma Eliş'in bazı bölümleri de kopyalanmıştır.²¹ Bunlara ek olarak, bu dönemde kopyalanan diğer edebi metinler arasında "Marduk'un Demonlara Hitabı", "Adapa ve Enmerkar" (SpTU1, 4)²² ile "Nergal ve Ereškigal" yer almaktadır.²³

• Tarihi Metinler

İki Babil kral listesi vardır. Bunlardan biri (BM 33332²⁴; CT 36 24-25; Grayson²⁵ tarafından "Babylonian King List A" adıyla A kategorisindeki

¹⁴ Sherwin-White, "Seleucid Babylonia", 5.

¹⁵ Spek, "The Babylonian City", 60.

¹⁶ G.G. Aperghis, *The Seleucid royal economy: the finances and financial administration of the Seleucid empire*, (Cambridge University Press, 2004), 11.

¹⁷ Blois ve Spek, *An Introduction*, 130.

¹⁸ M.J.H. Linssen, *The Cults of Uruk and Babylon: The Temple Ritual Texts as Evidence for Hellenistic cult practices*, (Brill: Leiden, 2004), 1.

¹⁹ S. Sherwin-White ve A. Kuhrt, *From Samarkhand to Sardis: A new approach to the Seleucid Empire*, (University of Cambridge Press, 1993), 3.

²⁰ Boiy, *Late Achaemenid*, 293.

²¹ Linssen, *The Cults of Uruk*, 5; G. de Breucker, "Berossos and the Mesopotamian Temple as Centre of Knowledge during the Hellenistic Period," *Groningen Studies in Cultural Change*, vol. V. *Learned Antiquity: Scholarship and Society in Near East, the Greco-Roman World, and the Early Medieval West*, (Leuven: Peeters, 2003), 18.

²² H. Hunger, *Spätbabylonische Texte aus Uruk Teil 1*, Gebr. Mann Verlag, 1976.

²³ <https://oracc.museum.upenn.edu/saao/saa20/P336233>

²⁴ BM: Museum siglum of the British Museum, London. Metin için bkzn. L. Oppenheim, "Babylonian and Assyrian Historical Texts", *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, (Princeton: Princeton University Press, 1969), 272.

²⁵ A. K. Grayson, *Assyrian and Babylonian Chronicles* (New York: J. J. Augustin Publisher, 1975), 6.

metinler altında ele alınmıştır), Babil'in ilk hanedanından Geç Akamenid veya Hellenistik Dönem'e kadar olan Babil krallarından bahsetmektedir.²⁶ Babil'de bulunan Seleukoslar döneminden bir diğer kral listesi (BM 35603, bu metin ayrıca “Kral Listesi 6” olarak da bilinir ve Grayson²⁷ tarafından da “King List of the Hellenistic Period” adıyla B kategorisindeki metinler altında ele alınmıştır), tarihi literatürdeki sürekliliğinin bir göstergesidir. Bu kral listesi Büyük İskender ile başlar ve Babil'de Arsakid yönetiminin başlangıcıyla sona erer.²⁸

• Dini metinler

Bu döneme ait dini içerikli önemli sayıda çivi yazısı metin hala mevcuttur. Şarkılar, dualar, kehanetler, büyüler, ritüeller ile tanrılara adak ve sunuları, Yeni Yıl Festivali'ni ve tapınak inşa etme ritüellerini ifade eden edebi metinler bu tür metinleri oluşturur.²⁹ Uruk'taki katipler tabletleri hem Reş tapınağında hem de özel kütüphanelerinde saklamışlardır. Bu, Hellenistik tapınak ritüellerinin yalnızca kişisel ilgi için değil, aynı zamanda tapınak kültlerini gerektiği gibi yerine getirmek için de kopyalandığını göstermektedir.³⁰ Yeni Babil dönemi dikkate alındığında, Yeni Babil'in kültlerle ilgili referanslarının idari ve özelde görülebileceği, ancak yalnızca ritüel metinlerde görülmediği unutulmamalıdır.³¹

• İdari ve Yasal Metinler

Tapınak, idari ve yasal metinlerin tutulduğu merkezi kurumdur ve bu metinlerin içeriğine gelince, tapınağın işleri bunlarda anlatılan merkezi konulardır.³² İdari ve yasal metinler, erzak listeleri, makbuzlar, tapınak harcamaları listeleri³³ ve rahip ödeneği sözleşmelerinden oluşur. Tanıkların varlığı, her işlem tarihinin kaydı ve bu metinlere damgalanmış yasal tarafların mühürleri, bu sözleşmelerin tamamen gerçek resmî belgelerin temel bileşenlerinden oluştuğunu göstermektedir.³⁴

²⁶ Boiy, *Late Achaemenid*, 21.

²⁷ Grayson, *Assyrian and Babylonian Chronicles*, 6

²⁸ Sachs ve Wiseman, “A Babylonian King List”, 202.

²⁹ J. Oelsner, “Hellenization of Babylonian Culture?”, *Ideologies as Intercultural Phenomena*, (Universita de Bologna&Islao, 2002),188; Linssen, *The Cults of Uruk*, 3.

³⁰ Linssen, *The Cults of Uruk*, p. 5.

³¹ Linssen, *The Cults of Uruk*, p. 4.

³² P. Clancier, “Cuneiform Culture's Last Guardians: The Old Urban Notability of Hellenistic Uruk”, *Cuneiform Culture*, (Oxford University Press, 2011), 762.

³³ Boiy, *Late Achaemenid*, 17-19.

³⁴ Clancier, “Cuneiform Culture”, 762.

• Kronikler

Kronikler kral listeleri, destanlar, annallar, krali yazıtlar gibi histografik belgelerdir. Bu eserlerin çeşitliliği ve içerdikleri bilginin zenginliği ve çok yönlülüğü onları referans eserleri haline getirir. Bu tür metinler kralların tahta çıkışlarını ve ölümlerini, devletin üst düzey yetkililerinin ve onların astlarının adlarını ve askeri seferlerin yıllık hedeflerini yıl be yıl listeler. Bunlar bugün, iki bin yıldan fazla bir zamanın enkazı altında gömülü olan insanlığın uzak geçmişini yeniden inşa etmek için değerli bir rehber olmaya devam etmektedir.³⁵ Hellenistik dönem Babilonya'sına ait Babilce kronikler son zamanlarda I.L. Finkel ve R.J. van der Spek tarafından *Babylonian Chronographic Texts from the Hellenistic Period* isimli eserde yayımlanmıştır.³⁶ Söz konusu kroniklerde son derece kıymetli tarihi veriler içermekle birlikte bunlardan örnek vermek gerekirse “İskender ve Arabistan Kroniği” isimli kronik (BM 41080; BCHP 2) Makedonyalı Büyük İskender'in son hükümdarlık yıllarına ait icraatlarından bahseder.³⁷ Söz konusu döneme ait kroniklerden bir diğeri ise “Antik Yunan Toplumu Kroniği” ismiyle anılmakta olup (BM 33870; BCHP 14) Seleukos kralı IV. Antiokhos Epiphanes'in Yunanlıları Babil'e nasıl yerleştirdiğinden bahsetmesi nedeniyle önem arz etmektedir.³⁸

Kronik yazma geleneğinin Seleukos krallarının icraatlarını kayda geçirmek amacıyla bu dönemde çivi yazısıyla Babilce yazılmış devam ettirilmiş olması da Babil kültürünün bu dönemdeki devamlılığını göstermesi açısından oldukça kıymetlidir.

• Astronomik/Astrolojik Metinler

Babilli astrologlar, göksel olayların gizli gerçeklerini ortaya çıkarmak için gökyüzünü izliyorlardı; ayrıca keşiflerini günlük hayata uygulamak için yıldız falı gibi araçlarla bazı hesaplamalar da yapmışlardır. Astrologların çalışmaları, farklı türdeki astrolojik ve astronomik metinlerle ilgili çok sayıda tablette görülmektedir. Bu metinler, tüm Hellenistik dönem metinleri

³⁵ A. K. Grayson, *Assyrian and Babylonian Chronicles*, (New York: Locust Valley, 1975), 1-3; J. J. Glassner, *Mesopotamian Chronicles*, (Atlanta: Society of Biblical Literature, 2004), xix-xx.

³⁶ I.L. Finkel ve R.J. van der Spek, *Babylonian Chronographic Texts from the Hellenistic Period* (= **BCHP**), (Atlanta: Society of Biblical Literature, 2024).

³⁷ <https://www.livius.org/sources/content/mesopotamian-chronicles-content/bchp-2-alexander-and-arabia-chronicle/> (erişim: 25.03.2025)

³⁸ <https://www.livius.org/sources/content/mesopotamian-chronicles-content/bchp-14-greek-community-chronicle/> (erişim: 25.03.2025)

külliyyatının çoğunluğunu oluşturur; bunun dışında, M.S. 74/75'e tarihlenen en son çivi yazılı metin de bu türe aittir. Babilliler veya klasik dönem yazarlarının adlandırdığı gibi Keldaniler, antik çağlarda astronomi ve astroloji alanlarındaki başarılarıyla ünlüydüler.³⁹ Babil astronomik günlükleri M.Ö. yedi ila birinci yüzyıllar arasında mevcuttur. Bu metinlerde, gökyüzünün günlük gözlemi ve astronomik detaylarla birlikte, bir önceki aya ait emtia fiyatları ve önemli siyasi veya dini olaylara ilişkin raporlar da yer alıyordu.⁴⁰ Hellenistik dönemde, astronomik ve astrolojik metinler ve özellikle yıldız falları belirgin bir artış ve çeşitlilik göstermiştir.⁴¹

Farklı bir yönetimin hükümdarlığı altında aynı dili kullanmayı sürdürmek, Babil kültürünün hayatta kalmasının en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Kültürel mirasın en önemli aktarıcılarında biri olan dil, gelenekleri korumada oldukça önemlidir. Yukarıdaki örneklerin gösterdiği gibi, birçok alanda Babilce kullanılmaya devam etmiş ve bu, geleneklerin sürdürülmesine muazzam bir şekilde yardımcı olmuştur. Antik Yunanlıların bölgedeki egemenliğine rağmen, Babilliler'in kendi dillerini kullanabilmeleri, Babil kültürünün çok fazla kayda değer bir değişiklik olmadan devam etmesini sağlamıştır.

2- Din

Pantheon

M.Ö. 3. bin yıl boyunca, Nippur şehri Mezopotamya'nın dini merkeziydi. Eski Babil kralı Hammurabi dönemindeki siyasi ve askeri işlerin önemi nedeniyle Babil zamanla dinsel bir merkez haline gelmişti. Tanrı Bēl/Marduk, Mezopotamya panteonunun baş tanrısı olmuştu.⁴² I. Seleukos yeni şehri, Dicle'nin kenarında Seleukia'yı kurmasına rağmen, Babil antik çağda dini merkezlerden biri olmaya devam etmiştir. Aynı şekilde, Bēl panteonun başı olarak kalmış ve Bēl'in Esagila'sı Hellenistik Dönem boyunca Babil'in başlıca dini merkezi olmaya devam etmiştir.⁴³

Yeni Babil döneminde Uruk'ta, ikametgahı Eanna kompleksi olan İnanna/İştâr şehrin başlıca tanrısıydı. Bununla birlikte, Hellenistik dönemde

³⁹ de Breucker, "Berossos and the Mesopotamian Temple", 20.

⁴⁰ D. Gera ve W. Horowitz, "Antiochos IV in Life and Death: Evidence from the Babylonian Astronomical Diaries" *Journal of the American Oriental Society*, 25 (1997), 241-242.

⁴¹ G. J. P., McEwan, "Babylonia in the Hellenistic Period", *Klio* 70 (1988), 412.

⁴² Boiy, *Late Achaemenid*, 264.

⁴³ A. T. Clay, *Babylonian Records in the library of J. Pierpont Morgan. Part II: Legal Documents from Erech dated in the Seleucid Era (312-65BC)*, (Private print, New York, 1913), 14.

önemli bir değişiklik meydana gelmiş ve bunun sonucunda Anu, ikametgahı olan Reş tapınağının o dönemde şehrin en önemli tapınağı olduğu ana tanrı haline gelmiştir.⁴⁴ Ayrıca, bu dönemdeki kişisel isimlerin bir kısmı tanrı Anu'nun adından türetilmiştir.⁴⁵ Hellenistik dönemdeki tapınak ritüel metinleri çoğunlukla Reş tapınağındaki Anu kültüyle ilişkiliyken, yalnızca bir metinde Eanna tapınağındaki Iştar kültünden bahsedilmiştir.⁴⁶ Uruk'taki çivi yazılı metinlerde, Uruk'ta tapınılan ve tapınaklarına adaklar sunulan tanrıların adları geçer. Bunlar Anu, Antum, Enlil, Ea, Sin, Şamaş, Adad, Bēl, Papsukal, Iştar, Bēlit-seri, Nana, Bēlit-şa-reşi ve Şarra-ahitum'dur.⁴⁷ Hellenistik dönemde yazılan metinlerde gözlemlenen tanrıların çoğu bazen farklı isimlerle de olsa daha önceki metinlerde de görülmektedir.

Bazı dini merkezler ortadan kalkmış olsa da kültleri bu merkezlerin ortadan kalkmasıyla birlikte ortadan kalkmamıştır. Aksine, tanrılarına Babil tapınaklarının kalan dini merkezlerinde tapınılmaya devam edilmiştir.⁴⁸ Yasal sözleşmelerle gözlemlenen tanrılar hiyerarşisi, Babil tanrılarının geleneksel görünümleriyle uyuyor ve Babil tanrılarının büyük bir kısmının M.Ö. birinci yüzyıla kadar temsil edildiği anlaşıyor.⁴⁹ Dolayısıyla, Hellenistik dönemde Babil panteonunda herhangi bir Antik Yunan etkisinin olmadığı söylenebilmektedir.⁵⁰

Tapınakların Yeniden İnşası

Hellenistik Dönemde, belirli sayıda Babil tapınağı yeniden inşa edilmiştir⁵¹ ve yeni tapınakların inşa edildiğini görmek mümkündür.⁵² Esagila Tapınağı'nın yeniden inşası Büyük İskender tarafından emredilmiş⁵³ ve bu

⁴⁴ Linssen, *The Cults of Uruk*, 14.

⁴⁵ W. Rolig, "Hellenistic Babylonia: The Evidence from Uruk", *Athen* (1991), 127.

⁴⁶ Linssen, *The Cults of Uruk*, 6.

⁴⁷ Clay, *Babylonian Records*, 21.

⁴⁸ G. J. P. McEwan, *Priest and Temple in Hellenistic Babylonia*, (Wiesbaden: Steiner, 1981), 189.

⁴⁹ Gera ve Horowitz, 1997, 127-128; Boiy, *Late Achaemenid*, 320.

⁵⁰ McEwan, *Priest and Temple*, 189.

⁵¹ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. N. Yıldırım, "Babil Kroniklerinde Seleukos Kralları'nın Tapınak Faaliyetleri", *ArAn 15-1* (2021), 261-277; G. de Breucker, "The Babylonian Temple Communities and Greek Culture in the Hellenistic Period", *Societies at War, Proceedings of the 10th Symposium of the Melammu Project held in Kassel September 26-28 2016 and Proceedings of the 8th Symposium of the Melammu Project held in Kiel November 11-15 2014*, (Wien: Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2020), 385-408.

⁵² Oelsner, "Hellenization of Babylonian", 186.

⁵³ McEwan, *Priest and Temple*, 193.

girişim diğer Antik Yunan hükümdarları tarafından Borsippa ve Uruk tapınakları için de sürdürülmüştür.⁵⁴ İskender, Esagila'nın yeniden inşasını emretmesine rağmen tapınağın yeniden inşası başlamamıştı. Esagila'nın kalıntılarının temizlenmesi gibi restorasyonun bölümlerini tasvir eden bazı çivi yazılı tabletler vardır ve bunlar I. Seleukos ve I. Antiokhos dönemlerine tarihlenmektedir.⁵⁵

Babilce yazılmış resmi bir kraliyet yazıtı olan ve M.Ö. 268'e tarihlenen I. Antiokhos'un silindir yazıtı, Esagila tapınağının ve Borsippa'da bulunan Nabû tapınağının yeniden inşası hakkında bilgi verir.⁵⁶ Antiokhos burada kendisini Esagila ve Ezida'nın koruyucusu olarak tanımlıyor, bu nedenle Babil'deki büyük Bêl tapınağının inşasını da üstlendiği sonucuna varılabilir.⁵⁷ Bu yazıt, Seleukos kralı olan I. Antiokhos'un inşa ritüeli sırasında tamamen bir Babil kralı gibi davrandığını yansıtıyor.⁵⁸ I. Antiokhos kendisini, Babil ve Babil topraklarının hükümdarları olan kralların geleneksel olarak kullandıkları Babil unvanları olan *şar kişşati*, *şar babili* ve *şar mātāti* olarak adlandırdı.⁵⁹ Kraliyet yapılarının inşasının kutlanması sırasında tuğla yapımı ve temel atma, I. Antiokhos tarafından yerine getirilen geleneksel tören prosedürlerinden bazılarıdır.⁶⁰

*“Esagila ve Ezida'yı inşa etmeye karar verdiğimde, Esagila ile Ezida için tuğlaları Hatti ülkesinde saf ellerimle kaliteli yağ (kullanarak) şekil verdim ve Esagila ile Ezida'nın temelini atılması için (onları) getirdim. Addaru ayının yirminci günü, 43. yıl, Borsippa'da bulunan gerçek tapınak, Nabû'nun evi olan Ezida'nın temelini attım.”*⁶¹

Yazıt, kralın Nabû'ya duasıyla devam eder ve Antiokhos, askeri işleri için bu tanrının yardımını ister. Antiokhos, yeni bölgeleri fethedebilirse, ganimeti Esagila ve Ezida'nın restorasyonunun tamamlanması için

⁵⁴ Boiy, *Late Achaemenid*, 264.

⁵⁵ T. Boiy, “Temple Building in Hellenistic Babylonia”, *From the foundations to the crenellations: essays on temple building in the Ancient Near East and Hebrew Bible*, (Münster: Ugarit-Verlag, 2010), 214.

⁵⁶ A. Kuhrt and S. Sherwin-White, “Aspects of Royal Ideology: The Cylinder of Antiokhos I from Borsippa”, *Journal of Hellenic Studies* 111 (1991), 74, 77; Boiy, “Temple Building”, 214.

⁵⁷ Kuhrt ve Sherwin-White, 81.

⁵⁸ D. T. Potts, *Mesopotamian Civilization: The Material Foundations*, Cornell University Press, 1996, p. 284.

⁵⁹ J. Bidmead, *The Akitu Festival: Religious Continuity and Royal Legitimation in Mesopotamia*, (Gorgias Press, 2002), 143.

⁶⁰ Kuhrt ve Sherwin-White, “Aspects of Royal Ideology”, 79.

⁶¹ Ibid., 76.

kullanacağına söz verir.⁶² Dahası, faaliyetini geleneksel ritüel doğrultusunda tamamlanmış olarak tanımlar. Kendisini Seleukoslar biçiminden uzak olan Mezopotamya yöneticilerinin olağan unvanlarıyla da andığını düşünürsek, bu yazıt, gerçekten aynı motifleri taşıyan Yeni Babil inşa ritüeli metinlerinin otantik bir Hellenistik kopyasını içerir: kralın unvanlarına atıf, kral tarafından gerçekleştirilen eylemleri özetleme ve tanrıya bir dua. Bunlar, Babil kültüründe sürekliliğin göstergesidir.⁶³

Uruk'taki arkeolojik kalıntılar, kapsamlı tapınak inşasının bu dönemde gerçekleştiğini göstermektedir. Tanrı Anu ve eşi Antu için Reş tapınağı M.Ö. birinci bin yılın ortasında inşa edilmiştir. Bu tapınağa eklenen muazzam *ziqqurat* Babil'de gözlemlenmiştir. Uruk'tan korunmuş hiçbir kraliyet yapı kitabesi yoktur, ancak Nisannu (I) 68 SE (M.Ö. 244) tarihli bir silindir yazıt, tapınak inşasının Uruk'un I. Seleukos valisi (*şaknu*) Anu-uballit-Nikarkhos tarafından üstlenildiğini kaydeder.⁶⁴ Bu yazıtta, Anu-uballit-Nikarkhos bu yapıyı tanrı Anu ve tanrıça Antu'nun yeni tapınağı olarak tanımlamaktadır.⁶⁵ Bu yeni tapınak M.Ö. 244'te krallar I. Antiokhos ve I. Seleukos'un yaşamı için inşa edilmiştir ve Seleukos kralı II. Antiokhos da bu silindir yazıtta '*şar mātāti*' unvanını ile anılmıştır.⁶⁶ Anu-uballit Nikarkhos, Anu ve eşi Antu'yu 8 Nisannu'da geleneksel Babil *Akītu* festivali gerçekleştiğinde yeni ikametgahlarına götürmüştür.⁶⁷

III. Antiokhos döneminde, Uruk'taki bir yapı yazıtı, Uruk'un bir diğer Seleukos valisi olan Anu-uballit tarafından tanrı Anu'nun Reş tapınağının yeniden inşası hakkında bilgi verir; bu valinin adı Antik Yunanca'da Kephelon olarak geçer.⁶⁸ Tapınağın tanrıya adanması, *Akītu* festivali sırasında ve Anu'nun Reş tapınağında olmadığı 2 Nisannu 110 SE'de, kral III. Antiokhos'un yaşamı için gerçekleşmiştir.⁶⁹

Hellenistik Uruk'ta Iştar ve Nanāia'nın ana tapınağı olan Eşgal'de keşfedilen kraliyet yapı yazıtı yoktur. Eşgal tapınağının inşasına dair yalnızca bir kayıt vardır ki bu da hem Babilce hem de Antik Yunanca isim taşıyan Uruk

⁶² Boiy, "Temple Building", 214.

⁶³ J. Teixidor, "Interpretation and Misinterpretation of the East", *Religion and Religious Practice in the Seleucid Kingdom*, (Aarhus, Aarhus UP, 1990), 72-73

⁶⁴ Boiy, "Temple Building", 215.

⁶⁵ Khurt ve Sherwin-White, *From Samarkhand*, 202.

⁶⁶ Boiy, *Late Achaemenid*, 282; Khurt ve Sherwin-White, "Aspects of Royal Ideology", 75; Khurt ve Sherwin-White, *From Samarkhand*, 150.

⁶⁷ Boiy, "Temple Building", 216.

⁶⁸ Linssen, *The Cults of Uruk*, 108.

⁶⁹ Boiy, "Temple Building", 216.

valisi Anu-uballit-Kephelon'un isminin görüldüğü Aramice bir yazıttır. Eşgal'in bu binasının M.Ö. 200 civarına tarihlendiği varsayılmaktadır.⁷⁰

Babil, Uruk ve Borsippa'daki tapınakların yeniden inşasına ek olarak, Larsa'daki Ebabbar Tapınağı ve Nippur'daki İnanna Tapınağı bu dönemde inşa edilmiştir.⁷¹ Tapınakların tüm yeniden inşa stilleri, Antik Yunan etkisine dair hiçbir ipucu yansıtmadan mimari olarak geleneksel Babil tapınak inşa tarzını yansıtmaktadır.⁷²

Yeni Yıl Festivali (*Akītu*)

Hellenistik Dönemde, tapınaktaki dini yaşam çeşitli çivi yazılı metinlerin bildirdiği gibi aynı kalmış ve kurbanlar, günlük eylemler ve festivaller yerine getirilmeye devam etmiştir.⁷³ Seleukoslar yönetimi altında gerçekleşen Babilliler'in en önemli ritüellerinden biri *Akītu* yani Yeni Yıl Festivali'dir.⁷⁴

Akītu festivali, muhtemelen M.Ö. 3. yüzyılın başına kadar aralıksız kutlanan eski Yakın Doğu'nun en eski festivallerinden biridir. Kökeni erken Sümer zamanlarına kadar uzanıyor olabilir.⁷⁵ Bu festival Babil'de iki yerde kutlanıyordu: büyük tanrı Bēl'in tapınağı Esagila'da ve şehrin kuzey kesiminde bulunan '*Akītu*-evi'nde. Bēl ve oğlu Nabû, bu festivalin merkezinde yer alan iki tanrıydı.⁷⁶ Başlangıçta *Akītu* festivali yılda iki kez kutlanan bir tarım festivaliydi, ancak daha sonra kraliyetin katılımıyla kutlandığı için bu festival özellikle Yeni Asur ve Yeni Babil döneminde siyasi bir üne kavuşmuştu. Festivalin zirvede⁷⁷ olduğu M.Ö. birinci bin yılda Babilliler yılda iki kez *Akītu* festivallerini kutlamaya devam etmişlerdir; ilk festival ilk ay olan Nisannu'da, ikincisi ise takvimin yedinci ayı olan Taşritu'daydı.⁷⁸ Festival 11 gün sürüyordu. Festival en yüksek rahip *šešgallu* tarafından başlatılırdı. Kral, tanrının önünde kendini alçaltıyor, Bēl'in dünyanın yaratılışındaki önemini vurgulamak için yüksek sesle Enuma Eliş okunuyor,

⁷⁰ Ibid., 217.

⁷¹ Oelsner, "Hellenization of Babylonian", 187.

⁷² Spek, "The Babylonian City", 64.

⁷³ Boiy, *Late Achaemenid*, 320.

⁷⁴ Ibid., 277.

⁷⁵ Bidmead, *The Akitu Festival*, 1.

⁷⁶ J. Lendering, '*Akitu Festival*'. (n.d.). Erişim: <http://www.livius.org/aj-al/akitu/akitu.html>.

⁷⁷ Bidmead, *The Akitu Festival*, 1.

⁷⁸ K. Toorn, "The Babylonian New Year Festival: New Insights from the Cuneiform Texts and Their Bearing on Old Testament Studies," in *Congress Volume Leuven 1989, Vetus Testament Supplement* 43, (Leiden: Brill, 1991), 332.

Bēl şehrin dışında bulunan Yeni Yıl Tapınağı'nda belirli zamanlarda bırakılıyor, kralın ve ülkenin geleceği için kaderler iki kez belirleniyordu.⁷⁹ Kral 'Bēl'i elinden tutuyor' ve tüm tanrı ve tanrıçaların geçit töreni caddesindeki görkemli tören alayı gerçekleşiyor, kral tanrının heykelini şehre götürülmesine gerçek anlamda eşlik ediyor⁸⁰ ve son olarak 'kutsal evlilik' kutlanıyordu.⁸¹

Yeni Yıl Festivali, hüküm süren kralın zorunlu katılımını içeriyordu, çünkü bu festival sosyal olduğu kadar siyasi bir öneme de sahipti.⁸² Kralın katılımı, *Akītu* festivalinin hakkıyla gerçekleştirilmesi açısından oldukça önemliydi. Festivalin en önemli kısımları kral tarafından gerçekleştiriliyordu. Kral ve Bēl arasında *qāt šabātum* (Bēl'in elini tutma) olarak adlandırılan karşılıklı bir yemin olmazsa, *Akītu* festivalinin hiçbir siyasi önemi ve geçerliliği olmazdı. Bu gelenek, halkın temsilcisi olarak kabul edilen kral ile baş tanrı arasında yasal ve bağlayıcı bir sözleşmeydi ve bu eylem kralın gücünü yasallaştırmak için gerekiyordu.⁸³ Ayrıca, bu festival halkın gelecek yılın refahı ve bolluğu konusunda güven duyması için bir fırsattı. Festival sırasında tanrıların onayı ve güvencesi tüm toplum tarafından kutlanırdı.⁸⁴

M.Ö. birinci binyıl boyunca, siyasi karışıklıkların bir sonucu olarak, Babil sık sık yönetimde bir değişikliğe maruz kalmıştı. Asurlular, ardından Yeni Babilliler (M.Ö. 625-539), Akamenidler (M.Ö. 550-330) ve Seleukoslar (M.Ö. 311-141) geldi. Bu yöneticilerin her biri yeni imparatorluklar kurmuş ve iç ve dış politikaların yönetiminde değişiklikler yapmıştı. Ancak bu değişikliklere rağmen Yeni Asur, Akamenid ve Seleukos yöneticileri, halkın kendi yönetimlerine destek sağlaması için eski Babil geleneklerini kullanarak kendilerini geleneksel Babil kralları olarak görüyorlardı.⁸⁵

Yeni Babil döneminde, Asur ve Babil kroniklerinden öğrenildiği üzere, Babil'in *Akītu* festivali, ülke genelinde giderek artan önemini kanıtladı.⁸⁶ Özellikle II. Nebukhadnezzar döneminde, Babil'in şöhreti zirveye ulaşmıştı, ancak Nabonid'in hükümdarlığı sırasında *Akītu* festivali on yıl boyunca gerçekleştirilmedi.⁸⁷ Yine de bu on yıllık uzun süre boyunca, önceki yıllarda olduğu gibi tanrılara adaklar sunulmaya devam edilmişti. *Akītu*

⁷⁹ Boiy, *Late Achaemenid*, 277.

⁸⁰ Mark E. Cohen, *The Cultic Calendars of the Ancient Near East*. (CDL Press, Bethesda, Maryland, 1993), 404.

⁸¹ Boiy, *Late Achaemenid*, 277.

⁸² Khurt ve Sherwin-White, *From Samarkhand*, 131.

⁸³ Bidmead, *The Akitu Festival*, 162, 164

⁸⁴ Linssen, *The Cults of Uruk*, 71.

⁸⁵ Bidmead, *The Akitu Festival*, 129-130.

⁸⁶ Ibid., 146.

⁸⁷ Ibid., 4.

festivalinin ortadan kalkmasının açıklaması, Nabonid'in Teima'da ikamet etmesi nedeniyle Babil'i ziyaret etmemesi ve sonrasında *Akītu* festivalinin kutlanmamasıdır.⁸⁸ Nabonid kral olarak geçirdiği on yedinci yılda Babil'e geri dönmüş ve *Akītu* festivali her zamanki gibi gerçekleştirilmişti. 7. Kronik, Nabû'nun Bēl'in tören alayı için Borsippa'dan geldiğini, Nabonid'in Eturkalamma'ya girdiğini ve orada şarap sunusunu yaptığını, sonra Bēl'in dışarı çıktığını ve her zamanki gibi *Akītu*'yu kutladıklarını kaydeder.

Pers İmparatorluğu döneminde, aynı kronikte bildirildiği üzere, Esagila ve diğer tapınakların ritüellerinde herhangi bir aksama yaşanmamış, *Akītu* festivali de Pers yöneticileri tarafından kutlanmıştır.⁸⁹ Pers kralları, Bēl'e tanrılarının biri olarak tapınmaya devam etmişlerdir. Bunu yaparak Babil vatandaşlarına net bir mesaj veriyorlardı: Festivalleri ve mitleri yerine getirilmeye devam edebilirdi; ancak Bēl, bir Babilli yerine bir Pers kralı seçtiği için Persler idealdi. Bēl, meşru bir hükümdar olan Kyros'u seçti ve bu, Babil'in kendi baş tanrısının, Perslerin Babilliler üzerindeki saltanatını seçtiğini ve kutsadığını gösteriyordu.⁹⁰ Tüm bunların yanı sıra, bu dönemde *Akītu*'nun kutlanmasıyla ilgili olağanüstü konu, Kyros'un Babil topraklarındaki ilk saltanat yılında, oğlu Kambyzes'in Babil hükümdarı olarak *Akītu* festivaline katılmasıydı.⁹¹ Hüküm süren kralın törene katılmayışının onun Babil kralı olarak meşruluğunu etkilemediği düşünülmektedir: kralın oğlu, kralın temsilcisi ve eş-hükümdar olabilir ve ritüel gerçekleştirilebilirdi.⁹²

Seleukoslar döneminde, metinsel kanıtlar *Akītu* festivalinin bazı ritüellerinin gerçekleştirildiğini göstermektedir.⁹³ *Akītu* festivalinin ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci günleri metinlerden izlenebilir.⁹⁴ Festivalin son altı günüyle ilgili olarak, hediye verme, Bēl'in *Akītu* evinde yer alması, sekizinci günde kaderlerin belirlenmesi ve on birinci günde Esagila'ya geri dönmesi gibi belirli ritüeller, Yeni Babil döneminden itibaren not edilen yazıtlara ve kroniklere dayanarak *Akītu* festivalinin parçaları olarak kabul edilmektedir.⁹⁵

⁸⁸ Ibid., 132.

⁸⁹ Ibid., 152.

⁹⁰ Ibid., 173.

⁹¹ A. Kuhrt, "Usurpation, conquest and ceremonial: From Babylon to Persia", *Rituals of Royalty: Power and Ceremonial in Traditional Societies*, (Cambridge University Press, 1992), 51.

⁹² R. Strootman, *The Hellenistic Royal Court. Court Culture, Ceremonial and Ideology in Greece, Egypt and the Near East, 336-30 BCE*, Basılmamış Doktora Tezi, (Utrecht University, 2007), 279.

⁹³ Ibid., p. 129.

⁹⁴ Bidmead, *The Akitu Festival*, 108.

⁹⁵ B. D. Sommer, "The Babylonian akitu festival: Rectifying the king or renewing the cosmos?" *The Journal of the Ancient Near Eastern Society*, 27 (2000), 89.

Akītu, Hellenistik dönemde Babil'de olduğu kadar Uruk'ta da gözlemlenmektedir. Uruk'ta Nisannu ve Taşritu aylarında kutlanan *Akītu* festivalleri hakkında tabletler vardır. Uruk'ta, Anu ve Iştar'a ait olan iki *Akītu* tapınağı, inşaatçının adağı ve bir şarkıcının ödeneğiyle ilgili metinlerde doğrulanmıştır.⁹⁶ Hellenistik Babil'den gelen ritüel metinleri çok yaygın olmasa da her iki *Akītu* festivalinin de Bēl ve Nabû tanrılarına adanarak gerçekleştirildiği bilinen bir gerçektir.⁹⁷

Seleukoslar da imparatorluklarının Antik Yunan olmayan şehirlerindeki antik ritüelleri kutladılar; bazen Babilli *Akītu* festivaline de katıldılar. Seleukosların bu Babil geleneğine olan saygısı, I. Antiokhos'un silindir yapı yazıtında görüldüğü gibi, *Akītu* festivalinin başlangıç ve bitiş noktalarını simgeleyen Ezida ve Esagila tapınaklarının yeniden inşasının sorumluluğunu üstlenmelerinden bile açıktır.⁹⁸ Babil (Bēl'in şehri) ile Borsippa (Nabû'nun şehri) arasında gerçekleştirilen ritüeller açısından oldukça benzer bağlantılar olduğundan, bu festivalin kraliyetin katılımıyla kutlanmış olması gerektiği öne sürülmektedir.⁹⁹

I. Seleukos'un yönetiminin (M.Ö. 281) sona ermesinden bahseden 12. Kronik, 'Bēl'in töreni'ne üstü kapalı bir gönderme içerir. Bunun geleneksel olarak *Akītu* töreni olduğu varsayılır. 13b Kronik'i (Rahūm-Esu arşivinden) Babil'in tapınak görevlisi Esagila'nın *şatammu*'su tarafından, kralın Nisannu'da, ayın sekizinci gününde gönderilen bir mektubu takiben tören için Bēl ve Bēltiya'ya hediyeler sunmasıyla ilgili referanslar içerir.¹⁰⁰ Bu kraliyet hediyesinin M.Ö. 224'te Babil'deki Yeni Yıl Festivali için kabul edildiği düşünülmektedir.¹⁰¹ 13b nolu Kronik, Hellenistik Babil'de Yeni Yıl Festivali'nin devam ettiğinin temel kanıtıdır.¹⁰² Ayrıca, III. Antiokhos ile ilgili bir astronomik günlük, kralın M.Ö. 204'te Babil'de *Akītu* festivalinin kutlanmasına katılımını kanıtlamaktadır. Bu astronomik günlük, kralın saraydan Esagila'nın merkez kapısına (Kasilika) gittiğini ve ardından Babil'in Iştar'ı için kurbanlar sunduğunu belirtir:

"o ayın (Nisannu) 8'inde, Kral Antiokhos ve

((...)) saraydan Esagila Kapısı'na çıktılar,

Esagila'nın ((...)) ritüeli onların gözleri önünde gerçekleştirildi.

⁹⁶ McEwan, *Priest and Temple*, 160.

⁹⁷ Linssen, *The Cults of Uruk*, 78.

⁹⁸ Strootman, 2007, 278-279.

⁹⁹ Khurt ve Sherwin-White, "Aspects of Royal Ideology", 81-82.

¹⁰⁰ Bidmead, *The Akitu Festival*, 144.

¹⁰¹ Potts, 1996, 282.

¹⁰² Boiy, *Late Achaemenid*, 86.

Akītu tapınağına girdiler,

*Babil'in İştar'ı ve kral Antiokhos'un hayatı (için kurbanlar)
sundular."*¹⁰³

Kralın, Yeni Yıl Festivali töreni için tanrıyı elinden tutarak götürdüğü varsayılıyor.¹⁰⁴ Bu metnin kırık kısmında gözlemlenen Bēl ve Bēltiyā'ya yapılan bir atıf ve kralın sağlığına dair bir söz, uygun bir şekilde kronik anlatımla ilişkilendirilir. Dahası, bu metin kralın bir Babil törenine katıldığını ve II. Nebukhadnezzar'a ait olan 400 yıllık bir cübbe giydiğini iddia etmektedir. Dini mirasın bir parçası olarak, *Akītu* festivalinin kutlanması Seleukoslar tarafından da benimsenmiş ve onlara meşruluklarını kabul ettirme şansı vermiştir.¹⁰⁵

Din, şüphesiz, kültürün en önemli öğelerinden biridir. İnananlara yalnızca belirli bir kimlik sağlamakla kalmaz, aynı zamanda dini uygulamalar, dini yerler ve sözlü kültür aracılığıyla bu kimliğin devam etmesine de yardımcı olur. Babil kültürünün Hellenistik Dönemde hayatta kalması, aynı zamanda dinlerinin korunmasıyla da ilgilidir. Babilliler tarafından eskiden kullanılan tapınaklar, bu devamlılığın hayati önemini taşıyordu. Bunlar, Babil kültürünün Hellenistik Dönemde neredeyse aynı kaldığını kanıtlayabilir.

3- Babil'deki Antik Yunan Etkisi

Hellenistik Dönem boyunca Babilliler, kendi tanrılarına inandıklarını ve ritüellerini gerçekleştirmek için tapınaklar inşa ve restore ettiklerini ifade etmek için çeşitli metin türlerinde çivi yazısı kullanmaya devam etmişlerdir. Hatta Antik Yunan yöneticilerine geleneksel Babil krallarının unvanlarını verme eğilimlerini bile göstermişlerdir. Bunlar Babil kültürünün devamlılığını gösterirken, öte yandan Babil kültüründe Antik Yunan etkisi olduğuna dair bazı kanıtlar da var.

Berossos'un Babyioniaka'sı

Babil kültüründeki Antik Yunan etkisinin en iyi bilinen örneği olan Berossos, muhtemelen Büyük İskender döneminde yaşamıştır.¹⁰⁶

¹⁰³ Bidmead, *The Akitu Festival*, 144-145.

¹⁰⁴ Boiy, *Late Achaemenid*, 278.

¹⁰⁵ Bidmead, *The Akitu Festival*, 144-145.

¹⁰⁶ A. Kuhrt, "Berossus' Babyioniaka and Seleucid Rule in Mesopotamia", *Hellenism in the East*, (University of California Press, 1987), 33. Ayrıntılı bilgi için bkz. G. de Breucker,

Hellenleştirilmiş ismiyle bilinmesine rağmen, kendisinin asıl ismi Akadca Bēl-re-uşu'ydu. O dönemde Babil'de Bēl rahibi olarak görev yapıyordu. Kendisi bir Babilli olmasına rağmen, 'Babil Tarihi' kitabını Antik Yunanca yazmış ve Kral I. Antiokhos'a ithaf etmiştir.¹⁰⁷ Berossos, Babyloniaka'yı yazarken mitler (yazılı versiyon), kronikler ve kral listeleri gibi yerel çivi yazılı kaynakları kullanmıştır.¹⁰⁸ Sonuç olarak, Mezopotamya mitleri (Yaratılış Destanı ve Enuma Eliş)¹⁰⁹ ve Babil tarihi Antik Yunan okuyucularına ulaşmıştır. Babil tanrılarını, ilahi hiyerarşideki Antik Yunan karşılıklarıyla eşleştirmiştir.¹¹⁰ Babyloniaka adlı eseri üç kitaptan oluşmaktadır ve bu kitabın varlığı bugün, diğer antik yazarların kendi eserlerinde, bu kitaba yaptıkları alıntılar sayesinde bilinmektedir.¹¹¹

Greko-Babylonika

Bir tarafında Sümerce veya Akadca çivi yazısı, diğer tarafında ise metnin Antik Yunanca'ya çevirisi bulunan "Greko-Babylonika" adı verilen belirli sayıda kil tablet vardır.¹¹² Babillilerin bunları M.Ö. ikinci yüzyılın sonu veya M.Ö. birinci yüzyılın başlarında Antik Yunanlı öğrenciler için Akadca okul metinleri olarak yazdıkları yaygın olarak düşünülür.¹¹³ Bu tabletler aracılığıyla, bilim, tıp ve kehanet açısından geleneksel Babil bilgeliği Antik Yunanlılar'a aktarılmıştır.¹¹⁴ Hellenistik Dönem boyunca, Babil edebiyatındaki tek değişiklik Greko-Babylonika'dır.¹¹⁵ Bunlar da Babilliler'in Antik Yunan kültüründen etkilenmesinden ziyade kendi kültürlerini onlara tanıtmaya yönelik olarak hazırladıkları metinlerdir.

"Berossus between Tradition and Innovation" in *Oxford Handbook of Cuneiform Culture*, (Oxford: Oxford University Press, 2011), 637–657.

¹⁰⁷ McEwan, 1988, 420.

¹⁰⁸ de Breucker, "Berossos and the Mesopotamian Temple", 13.

¹⁰⁹ Gerald P. Verbrugghe ve John M. Wickersham, *Berossos and Manetho. Introduced and Translated: Native Traditions in Ancient Mesopotamia and Egypt*. (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1996), 16.

¹¹⁰ K. Eddy Samuel, *The King is Dead: Studies in the Near Eastern Resistance to Hellenism, 334-31 B.C.*, (University of Nebraska Press, 1961), 125.

¹¹¹ Verbrugghe, and Wickersham, 1996, 13.

¹¹² Oelsner, "Hellenization of Babylonian", 191. Ayrıntılı bilgi için bkz. A. Westenholz, "The Graeco-Babylonia Once Again", *ZA* 97 (2007), 262–313.

¹¹³ Boiy, *Late Achaemenid*, 292; E. Sollberge, "Graeco-Babyloniaca", *Iraq* 24, (1962), 64.

¹¹⁴ P.A. Beaulieu, "Official and Vernacular Languages: The Shifting Sands of Imperial and Cultural Identities in First-millennium B.C. Mesopotamia", *Margins of Writing, Origins of Cultures*, (The University of Chicago, Chicago, 2006), 206.

¹¹⁵ Boiy, *Late Achaemenid*, 294.

Akad-Antik Yunan çift dilli isme sahip kişiler

Antik Yunanlı yönetici elitinin etkisi Babil kişisel isimlerinde kendini göstermiştir. Bu, Babillilerin Akamenid döneminde Farsça isimleri benimsemesine benzer. Bu eski uygulama, bazı Babillilerin Antik Yunan isimleri almasıyla Hellenistik Dönemde tekrar görülmeye başlanmıştır.¹¹⁶

Çivi yazılı belgeler arasında çoğunlukla Uruk'tan gelenlerde Akad-Antik Yunan kişisel isimleri yer almaktadır.¹¹⁷ Resmi bir silindir yazıt olan çivi yazılı belgelerden birine göre, Babilli ve Uruk valisi olan Anu-uballit, diğer adı olan 'Nikiurqusu'yu (Nikarkhos) kral II. Antiokhos'tan (M.Ö. 261-246) almıştır. Akad-Antik Yunan isimlerine sahip olmanın bir başka örneği de yine bir Uruk valisi olan Anu-uballit-Kephalon'dur. Bu kişi bir Babilli'dir ve muhtemelen Antik Yunanlı bir karısı vardır. Bunlar zengin ailelerden geliyorlardı ve sivil yönetim ve Uruk tapınağıyla ilgiliydiler.¹¹⁸

Uruk'un dışında, Hellenistik Babil'de Akad-Antik Yunanca isimler taşıyan iki kişi vardır, 'Erotios/Marduk-eriba=Heliodoros/Uballissu-Bēl' ve 'Aristeas=Ardi Bēlit'. Babası Akadca isim (Uballissu-Bēl) taşıyan Marduk-eriba muhtemelen bir Babilli'ydı. Akad ismine ek olarak, bir Antik Yunanca isim aldı ve sonraki nesilde oğlunun da tamamen Antik Yunanca bir ismi oldu.¹¹⁹ Aristeas=Ardi Bēlit'e gelince, bu, normal Antik Yunanca ifadenin kullanımı yerine, Akadca'nın tam çevirisi nedeniyle Babil kültürel ortamını yansıtır.¹²⁰

Babilliler için Akadca-Antik Yunanca isimlere sahip olmanın önemi, Antik Yunanlı yöneticilerle temas kurarak daha yüksek idari rütbeler elde etmektir.¹²¹ Kraldan siyasi çıkarlar için bir isim almak dışında, bir kişi diğer Antik Yunanca ismini çoğunlukla kültürel ve pragmatik nedenlerle¹²² kendi veya ebeveynlerinin tercihiyle¹²³ alıyordu. M.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısında Hellenistik Babil'de bir Antik Yunan ve bir Akad unsurundan oluşan çift isimler çivi yazılı yazıtlarda görülmektedir.¹²⁴ Uruk'ta bu çift isimler III. Antiokhos¹²⁵ döneminde artarken, Babil'de Antik Yunan isimlerinin çoğu IV.

¹¹⁶ Khurt ve Sherwin-White, *From Samarkhand*, 151.

¹¹⁷ Boiy, *Late Achaemenid*, 41.

¹¹⁸ Sherwin-White ve Kuhrt, *From Samarkhand*, 150, 153.

¹¹⁹ Boiy, *Late Achaemenid*, 290.

¹²⁰ T. Boiy, "Akkadian-Greek Double Names in Hellenistic Babylonia", *Ethnicity in Ancient Mesopotamia*, Nederlands Instituut voor het Nabike Oosten, (Leiden, 2002), 59.

¹²¹ Ibid., 58.

¹²² Boiy, *Late Achaemenid*, 290.

¹²³ Khurt ve Sherwin-White, *From Samarkhand*, 151.

¹²⁴ Boiy, "Akkadian-Greek Double Names", 54.

¹²⁵ Beaulieu, "Official and Vernacular", 206.

Antiokhos döneminde çivi yazılı tabletlerde görünmeye başlamıştır. IV. Antiokhos'un yönetimi altında Babil'de Antik Yunanca isimlerin ortaya çıkmasıyla ilgili olarak, bu geç dönemde burada bulunan Antik Yunan nüfusun artmış olabileceği¹²⁶ ve bir gymnasion ile tiyatronun varlığının bu Antik Yunan topluluğunun göstergelerinden biri olarak sunulduğu yönünde bir öneri vardır.¹²⁷ Bu nedenle Babilliler muhtemelen bir Antik Yunan ismi olarak bu topluluğun bir parçası olmaya başlamışlardır.¹²⁸ Bu şekilde, genellikle toplumdaki daha yüksek konumlardan gelen Babilliler¹²⁹, gymnasiondaki oyunlara katılmaya izin almışlardır. Bu anlamda, kazananların isimlerini duyuran bir Antik Yunanca yazıtın, teoforik isimlerin karşılıklarıyla ilişkili Antik Yunan isimlerine sahip Babillileri içerebileceği ileri sürülmektedir.¹³⁰

Antik Yunanca bir isme sahip olmak kültürel Hellenleşmenin kanıtı olarak kabul edilir. Ancak, Antik Yunanca isimleri benimseyen insanların çoğunlukla dini ritüellerin gerçekleştirildiği ve çivi yazılı metinlerin bulunduğu şehir olan Uruk'tan geldiği konusunda bir çelişki vardır. Bu nedenle, Antik Yunanca bir isme sahip olmanın kişinin kültürel yaşam tarzını değiştirmede, tam olarak siyasi rütbe kazanmak için alındığı düşünülmektedir.¹³¹

Sonuç

Büyük İskender'in M.Ö. 331'de Pers İmparatorluğu'nu fethetmesiyle başlayan Hellenistik Dönem, Antik Yunan ve Eski Yakın Doğu kültürlerinin yoğun bir şekilde etkileşime girdiği bir süreci başlatmıştır. Bu dönemde, Antik Yunan kültürü Yakın Doğu'ya nüfuz ederken, yerel kültürler de kendi varlıklarını korumaya çalışmışlardır. Bu çalışmada, özellikle Babil kültürünün Hellenistik Dönem'de nasıl bir dönüşüm geçirdiği ve Antik Yunan etkisine ne ölçüde maruz kaldığı incelenmiştir. Dil ve din gibi kültürel unsurlar üzerinden yapılan analizler, Babil kültürünün büyük ölçüde süreklilik gösterdiğini, ancak bazı alanlarda Antik Yunan etkisinin hissedildiğini ortaya koymaktadır.

¹²⁶ Boiy, *Late Achaemenid*, 207.

¹²⁷ W. W. Tarn, *The Greeks in Bactria and India*, (Cambridge University Press, 2010), 187.

¹²⁸ Spek, "The Babylonian City", 74.

¹²⁹ Ibid., 59.

¹³⁰ Ibid., 74; Bert van der Spek, *The 'Gymnasium Inscription'*. (n.d.). Erişim: http://www.livius.org/ba-bd/babylon/gymnasium_inscription.html. Ayrıntılı bilgi için bkz. C. Waerzeggers ve M. M. Groß, *Personal Names in Cuneiform Text from Babylonia (750-100 BCE)*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2024).

¹³¹ Sherwin-White ve Kuhrt, *From Samarkhand*, 150-153.

Dil bağlamında, Babilce'nin Seleukos İmparatorluğu döneminde resmi dil olarak kullanılmaya devam etmesi, Babil kültürünün korunmasında önemli bir rol oynamıştır. Çivi yazısıyla yazılmış edebi, tarihi, dini, idari ve astronomik metinler, Babilce'nin bu dönemde hala canlı ve işlevsel bir dil olduğunu göstermektedir. Özellikle tapınaklar ve katipler, geleneksel bilgi birikimini koruyarak Babil kültürünün devamlılığını sağlamıştır. Ancak, üst sınıfın Antik Yunanca öğrenmesi ve Greko-Babylonika gibi çift dilli metinlerin ortaya çıkması, Babil kültürünün Antik Yunan etkisine açık olduğunu da göstermektedir. Bu metinler, Babil bilgeliğinin Antik Yunan dünyasına aktarılmasını sağlamış, ancak Babil kültürünün kendi içindeki devamlılığını da korumuştur.

Din bağlamında, Babil pantheonu ve tapınak ritüelleri Hellenistik Dönem'de büyük ölçüde korunmuştur. Tanrı Bēl/Marduk ve diğer geleneksel tanrılar, tapınaklar ve festivaller aracılığıyla varlıklarını sürdürmüştür. Yeni Yıl Festivali (*Akītu*) gibi önemli ritüeller, Seleukos yöneticileri tarafından da benimsenmiş ve bu, Babil kültürünün siyasi meşruiyet aracı olarak kullanıldığını göstermiştir. Tapınakların yeniden inşası ve dini metinlerin kopyalanması, Babil dini geleneğinin sürekliliğini sağlamıştır. Ancak, Uruk'ta Anu kültürünün öne çıkması gibi bazı değişiklikler, yerel dini dinamiklerin zaman içinde evrildiğini de göstermektedir.

Antik Yunan etkisi ise daha çok kişisel isimlerde ve kültürel adaptasyonlarda kendini göstermiştir. Özellikle üst sınıf ve yönetici elit arasında Antik Yunanca isimlerin benimsenmesi, siyasi ve sosyal statü kazanma amacıyla yapılmıştır. Bu durum, Babil toplumunun Antik Yunan yönetimi altında pragmatik bir şekilde hareket ettiğini göstermektedir. Ancak, bu isim değişiklikleri, Babil kültürünün temel unsurlarını değiştirmemiş, daha çok siyasi ve sosyal bir adaptasyon olarak kalmıştır.

Sonuç olarak, Hellenistik Dönem'de Babil kültürü büyük ölçüde kendi geleneksel yapısını korumuştur. Dil ve din gibi temel unsurlar, Babil toplumunun kimliğini sürdürmesine yardımcı olmuştur. Ancak, Antik Yunan yönetimi altında bazı adaptasyonlar ve kültürel etkileşimler de yaşanmıştır. Bu etkileşimler, Babil kültürünün tamamen değişmesine yol açmamış, daha çok yerel geleneklerle harmanlanmış bir sentez oluşturmuştur. Bu nedenle, Hellenistik Dönem'de Babil kültürü hem kendi köklerine bağlı kalmış hem de yeni yönetim altında pragmatik bir şekilde varlığını sürdürmüştür.

KAYNAKÇA

- Aperghis, G.G., *The Seleukid royal economy: the finances and financial administration of the Seleukid empire*, Cambridge University Press, 2004.
- Arnold, B. T., *Who Were the Babylonians?*, Archaeology and Biblical Studies 10, Atlanta: Society of Biblical Literature, 2004.
- Beaulieu P.-A., “Official and Vernacular Languages: The Shifting Sands of Imperial and Cultural Identities in First-millennium B.C. Mesopotamia”, *Margins of Writing, Origins of Cultures*, in: S. L. Sanders (ed.), The University of Chicago, Chicago, 2006, pp: 191-221.
- Bidmead, J., *The Akitu Festival: Religious Continuity and Royal Legitimation in Mesopotamia*, Gorgias Press, 2002.
- Blois, L. de and Spek, R. J. van der, *An Introduction to the Ancient World*, 2nd ed., Translated from Dutch by S. Mellor, Routledge, Oxon, 2008.
- Boiy, T., “Akkadian-Greek Double Names in Hellenistic Babylonia”, *Ethnicity in Ancient Mesopotamia*, in: W. H. van Soldt (ed.), Nederlands Instituut voor het Nabike Oosten, Leiden, 2002, p. 59.
- Boiy, T., *Late Achaemenid and Hellenistic Babylon*, Peeters Publishers: Leuven, 2004.
- Boiy, T., “Temple Building in Hellenistic Babylonia”, *From the foundations to the crenellations: essays on temple building in the Ancient Near East and Hebrew Bible*, in: Mark J. Boda and J. Novotny (eds.), Münster: Ugarit-Verlag, 2010.
- Clancier, P. “Cuneiform Culture’s Last Guardians: The Old Urban Notability of Hellenistic Uruk”, *Cuneiform Culture*, in: K. Radner & E. Robson (eds), Oxford University Press, 2011.
- Clay, A. T., *Babylonian Records in the library of J. Pierpont Morgan. Part II: Legal Documents from Erech dated in the Seleucid Era (312-65BC)*, Private print, New York, 1913.
- Cohen, Mark E., *The Cultic Calendars of the Ancient Near East*. CDL Press, Bethesda, Maryland, 1993.
- de Breucker, G., “The Babylonian Temple Communities and Greek Culture in the Hellenistic Period”, *Societies at War, Proceedings of the 10th Symposium of the Melammu Project held in Kassel September 26-28 2016 and Proceedings of the 8th Symposium of the Melammu Project held in Kiel November 11-15 2014*, Wien: Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2020, 385-408.
- de Breucker, G., “Berossos and the Mesopotamian Temple as Centre of Knowledge during the Hellenistic Period,” *Groningen Studies in Cultural Change*, vol. V. *Learned Antiquity: Scholarship and Society in Near East, the Greco-Roman World, and the Early Medieval West*, Leuven: Peeters, 2003, 13-25.

- de Breucker, G., "Berossus between Tradition and Innovation" in *Oxford Handbook of Cuneiform Culture*, (Oxford: Oxford University Press, 2011), 637–657.
- Dercksen, J. G., "The Seal of Bel: Sealing Practices and Babylonian Religious Motifs in The Seleucid Period", *Akkade is King. A collection of papers by friends and colleagues presented to Aage Westenholz on the occasion of his 70th birthday 15th of May 2009*, in: G. Barjamovic, et al.(eds.), (PIHANS 118), Leiden, 2011, pp: 67-78.
- Doty, L. Timothy, "An Official Seal of the Seleucid Period", *Journal of Near Eastern Studies*, 38, (1979), pp: 195-197.
- Finkel, I.L. ve van der Spek, R.J., *Babylonian Chronographic Texts from the Hellenistic Period (= BChP)*, Atlanta: Society of Biblical Literature, 2024.
- Grayson, A. K., *Assyrian and Babylonian Chronicles*, New York: Locust Valley, 1975.
- Glassner, J. J., *Mesopotamian Chronicles*, Atlanta: Society of Biblical Literature, 2004.
- Gera, D. ve Horowitz, W., "Antiokhos IV in Life and Death: Evidence from the Babylonian Astronomical Diaries" *Journal of the American Oriental Society*, 25 (1997), pp: 240-252.
- H. Hunger, *Spätbabylonische Texte aus Uruk Teil 1*, Gebr. Mann Verlag, 1976.
- Kuhrt, A., "Berossus' Babyloniaka and Seleucid Rule in Mesopotamia", *Hellenism in the East*, in: A. Kuhrt & S. Sherwin-White (eds.), University of California Press, 1987, pp: 32-57.
- Kuhrt, A., "Usurpation, conquest and ceremonial: From Babylon to Persia", in D. Cannadine, S. Price (eds), *Rituals of Royalty: Power and Ceremonial in Traditional Societies*, Cambridge University Press, 1992, pp: 20-55.
- Lendering, J., 'Akitu Festival'. (n.d.). Erişim: <http://www.livius.org/aj-al/akitu/akitu.html>.
- Linssen, M. J. H., *The Cults of Uruk and Babylon: The Temple Ritual Texts as Evidence for Hellenistic cult practices*, Leiden, 2004.
- McEwan, G.J.P., *Priest and Temple in Hellenistic Babylonia*, Wiesbaden: Steiner, 1981.
- McEwan, G.J.P., "Babylonia in the Hellenistic Period", *Klio* 70 (1988), pp: 412-421.
- Oelsner, J., "Hellenization of Babylonian Culture?", *Ideologies as Intercultural Phenomena*, in: A. Panairo & G. Pettinato (eds.), Università de Bologna&Islao, 2002, pp: 183-196.
- Potts, D. T., *Mesopotamian Civilization: The Material Foundations*, Cornell University Press, 1996.
- Rollig, W., "Hellenistic Babylonia: The Evidence from Uruk", *Athen* (1991), pp: 121-129.

- Sachs, A. J. & Wiseman, D. J., "A Babylonian King List of the Hellenistic Period", *Iraq* 16, 1954, pp: 202-212.
- Samuel, K. Eddy, *The King is Dead: Studies in the Near Eastern Resistance to Hellenism, 334-31 B.C.*, University of Nebraska Press, 1961.
- Sherwin-White, S., "Seleucid Babylonia: a case-study for the installation and development of Greek", *Hellenism in the East*, in: A. Kuhrt & S. Sherwin-White (eds.), University of California Press, 1987, pp: 1-31.
- Sherwin-White, S., & Kuhrt, A., "Aspects of Royal Ideology: The Cylinder of Antiochos I from Borsippa", *Journal of Hellenic Studies* 111 (1991), pp: 71-86.
- Sherwin-White, S., & Kuhrt, A., *From Samarkhand to Sardis: A new approach to the Seleucid Empire*, University of Cambridge Press, 1993.
- Sollberge, E., "Graeco-Babyloniaca", *Iraq* 24, 1962, pp: 63-72.
- Sommer, B. D., "The Babylonian Akitu Festival: Rectifying the king or renewing the cosmos?" *The Journal of the Ancient Near Eastern Society* 27 (2000), p. 89.
- Spek, R.J. van der, "The Babylonian City", *Hellenism in the East*, in: A. Kuhrt & S. Sherwin-White (eds.), University of California Press, 1987, pp: 57-75.
- Spek, R.J. van der, "The Hellenistic Near East", *The Cambridge Economic History of the Greco-Roman World*, in: W. Scheidel, I. Marris and R.P.Saller (eds.), Cambridge University Press, Cambridge, 2007, pp: 409-434.
- Spek, R.J. van der, "Multi-ethnicity and ethnic segregation in Hellenistic Babylon", *Ethnic Constructs in Antiquity: The Role of Power and Tradition*, in: T. Derks and N. Roymans (eds.), Amsterdam University Press, 2009, pp: 101-115.
- Spek, Bert van der, *The 'Gymnasium Inscription'*. (n.d.). Erişim http://www.livius.org/ba-bd/babylon/gymnasium_inscription.html
- Strootman, Rolf, *The Hellenistic Royal Court. Court Culture, Ceremonial and Ideology in Greece, Egypt and the Near East, 336-30 BCE*, Basılmamış Doktora Tezi, Utrecht University, 2007.
- Tarn, W. W., *The Greeks in Bactaria and India*, Cambridge University Press, 2010.
- Teixidor, J., "Interpretation and Misinterpretation of the East", in P. Bilde, et al.(eds.) *Religion and Religious Practice in the Seleucid Kingdom*, Aarhus, Aarhus UP, 1990, pp: 66-78.
- Toorn K., "The Babylonian New Year Festival: New Insights from the Cuneiform Texts and Their Bearing on Old Testament Studies," *Congress Volume Leuven 1989, Vetus Testament Supplement* 43, ed. J. A. Emerton (Leiden: Brill, 1991), pp: 331-344.
- Westenholz, A., "The Graeco-Babylonia Once Again", *ZA* 97 (2007), 262–313.
- Waerzeggers, C., ve Groß M. M., *Personal Names in Cuneiform Text from Babylonia (750-100 BCE)*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2024).

Verbrugghe, G. P. ve Wickersham J. M., *Berosos and Manetho. Introduced and Translated: Native Traditions in Ancient Mesopotamia and Egypt*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1996.

Yıldırım, N., “Babil Kroniklerinde Seleukos Kralları’nın Tapınak Faaliyetleri”, *ArAn* 15-1 (2021), 261-277.

<http://oracc.org/cams/gkab/>

<https://www.livius.org/sources/content/mesopotamian-chronicles-content/bchp-2-alexander-and-arabia-chronicle/>

<https://www.livius.org/sources/content/mesopotamian-chronicles-content/bchp-14-greek-community-chronicle/>